CAROLI PASCHALI
CVNEATIS
AD HENRICVM III.
FRANCORVM REGEM
Oratio.

(10)

VENETIS,
Apud Andream Muſchium.
M. D. LXXIIII.

VOD optimo cuique, ante hodiernum diem maximè fuit in optatis, Henrice, Rex maxime, atq. inuictissime, vt Gallia tua iam tot annos malis oppressa ciuilibus caput extolleret, et aliquando recreata se erigeret, iam est, cùm nobis non solùm sperare licet; verùm etiam quòd reuera ita sit, ei, cuius numine omnia reguntur, & gubernantur, gratias agere quàm maximas, & possumus, ac debemus. Adest enim illa dies optata magis, quàm expectata, qua Deus opt. max. tantum in Christianam remp. beneficium contulit, nihil vt maius, nihil praestantius, nihil denique optabilius hominibus accidere potuerit. Neque enim Gallia solùm, verùm etiam Italia, atque adeò caeterae omnes gentes de tanto, tam inexpectato, ac repentino bono sibi ipsae gratulantur; quae, scilicet, id iam se adeptas esse putant, quod ne optare quidem ante hunc diem ausae essent. Tanta, scilicet, superiori anno omnium ferè hominum desperatio animos occupauerat, vt nulla spes osten deretur, Christianam rem meliore, quàm quo erat, loco aliquando futuram. Nam ad exitiosum illud bellum, easque calamitates, quas acceperat regnum illud tuum maximum, ac potentissimum, (qua ex re magnum quoque periculum in vicinas gentes redun dabat) accesserat tuus in vltimas regiones discessus, quo quidem nihil nobis acerbius, aut luctuosius esse potuit. Erat enim Gallia orbata eo adolescente, qui vnus, ex omni hominum nume ro, sua sapientia, magnitudine animi, atque incredibili virtute, tot, tantisq. malis remedium adhibere poterat. Sed quando om nium rerum est vicissitudo; nullumq. tantum est peccatum, cui non tandem ignoscatur, si modò is, qui culpam commeruit, veniam, vt par est, petat; tandem, credo, homines in coelum suspe

 xerunt,

xerunt, atque à Deo, vt sibi suam misericordiam tribueret, continuis precibus contenderunt. Quas sanè preces ille, opinor, audijt. Id quod vel ex eo perspici facilè potest, quod te, Henrice, regum decus, atque ornamentum, in hisce terris aspicimus, quae se ideo felices existimant, quòd ad ipsas accessit is, qui inter caeteros mortales omni laude cumulatus est. Non igitur mirari debes, si te ex vltimis terris aduenientem praeclarissimae hae Venetiae, atq. adeò Italia tota tanquam singulare, atque expectatissimum aliquod bonum excipit. Me verò ea res, vt in tuum conspectum venirem, impulit, non vt, te praesente, de tuis virtutibus, quae innumerabiles reuera sunt, dicerem (nam quis tandem exitus orationis futurus esset?) sed vt, quod me de te, tuaq. praestantia sentire videbis, idipsum scias, qui non sentiat hominem omnino reperiri neminem. Tantus enim virtuti honos habetur, vt, qui ea sit praeditus ab omnibus colatur, obseruetur, ametur. Nam si tenuissimum quemque, in quo aliquod modò probitatis vestigium appareat, charum hebemus; quid? regem omnium longè maximum, ac nobilissimum, atq. adeò eum, in quem natura quicquid boni habuit, contulisse videtur, non suspiciemus? non admirabimur? non quàm maximis poterimus laudibus in coelum efferemus? Patere ergo, Henrice praestantissime, atque hoc, pro tua singulari humanitate, mihi concede, vt, interim dum ipse tibi, ac tuis, hoc est, nobis omnibus, qui tui sumus, atq. adeò toti Europae, tanta, quae ipsi contigit, felicitate gratulor, me attentè, & benignè, vt soles tu quidem eos omnes, qui ad te accedunt, audias. Ego verò, quàm breuissimè potero, dabo operam vt cognoscas, nos omnes, qui vt omnia tibi faustè, ac feliciter eueniant, precamur, praeclarè intelligere nullum maius bonum a Deo, multos ab hinc annos, hominibus esse datum,

quàm

*quàm te, qui ideo natus es, ut Christianam remp. iam aliquot an
nos, singulari quorundam improbitate, grauissimis casibus affli-
ctam erigeres, planeque confirmares. Neque verò tu is es de
quo hanc homines ob spem futurae uirtutis coniecturam faciant;
sed ex ijs, quae, praeter omnium expectationem, iam à prima ado
lescentia, pro salute patriae, quod tuum est regnum, praeclarissi-
mè gessisti. Nam, per Deos immortales, quid, non dicam ab ado
lescentulo, sed ab eo, qui conscribendis exercitibus, signis confe
rendis, committendis praelijs, castellis, oppidisq. munitissimis ex
pugnandis aetatem consumpsisset; aut ciuitatibus, regnis, prouin
cijs multos annos sapientissimè praefuisset, quid, inquam, ab eo
tantum expectari potuit, quod non tu, admirabili ista, qua praedi
tus es, animi magnitudine, non sine ingenti omnium pene gen-
tium, ac populorum admiratione praestiteris? Sed priùs, quàm
de ijs dico, quae tu Christianae reip. gratia praestitisti, non equi
dem teneri possum, quin aliquot ex ijs, quae ingenij, pudoris, ac
uirtutis in te puero fuerint signa, aliqua enumerem. Nam quem-
admodum Cyrum illum Persarum regem, etiam cùm puer esset,
magni animi, atque excellentis ingenij non parua signa dedisse le
gimus, ex quibus qualis, quantusq. futurus esset haud obscurè
colligi poterat; ita quoque tu, Henrice praestantissime, in eadem
illa aetatula mirificam tui omnibus expectationem concitasti.
nam ex eo tempore cocperunt homines magna in spe esse, te eum fo
re, qui reip. plurimùm, tua singulari virtute, aliquando prodes
se posses. Nam cùm puerilis aetas ludicris exercitationibus ple
runque delectetur, non modò eae ullam tibi delectationem af
ferebant, sed iam tunc ijs in rebus totus eras, quae istam tuam
praeclaram indolem, qualis esset, facilè demonstrabant. eos enim
libellos, ex quorum lectione historiarum, omnisq. adeò antiqui-*

tatis

tatis cognitionem consequi poteras, studiosè, diligenterq. peruolutabas: eaq. in re quantum temporis, oparaeque poneres, ij sunt locupletissimi testes, quorum tu fidei ab Henrico patre tuo rege inuictissimo, quem ego honoris causa nomino, concreditus eras. Iam tunc, opinor, praeclara magnorum, atque excellentium virorum facinora es admiratus; quae quidem imitari non solùm pulchrum esse putasti, verùm vidisti vnam eam viam laudis, & gloriae rectissimam esse, quam tibi tot praestantissimi viri tritam reliquissent. in eoque tibi elaborandum esse duxisti, vt eandem tu ingredereris, perpetuoque insisteres. O indolem praeclaram. o puerum admirabilem; atq. adeò eum, de cuius incredibili virtute non satis dici potest. Nam quid ego dicam de pietate, quae est fundamentum uirtutum omnium, quam tu, Henrice, adeò colebas, vt mirum esset in puero tantam esse sanctitatem, ac religionem? Quod ita esse illud signi sat est, quòd, cùm Caluiniana haeresis altissimas (proh dolor) in Gallia radices egisset, ac plurimis, quorum mentes illius prauitatis erroribus imbutae erant, id vnum esset propositum, vt te quoque in eandem fraudem illicerent, nempe, vt posteaquam errorem cum lacte suxisses, te ipsorum ducem profitereris (illi enim hac spe, atque opinione adducti ei rei tantopere dabant operam) non modò ipsis assentitus es, verùm etiam magna constantia, quam semper seruasti, apertè satis omnes homines docuisti, nihil esse Deo acceptius, quàm ijs omnibus in rebus, quae ad ipsius cultum pertinent, ne transuersum quidem, quod aiunt, digitum discedere ab ijs, quae à maioribus nostris, viris prudentissimis sapientissimè tradita, & constituta, ac sanctissimè, religiosissimeq. obseruata sunt. Neque verò satis mirari possum, Rex praeclarissime, quidnam illis in mentem uenerit, existimare, posse te adduci, ut

Christianae

Christianae religioni bellum indiceres, tu, inquam, qui ex eorum stirpe generatus es, qui nunquam non acerrimos se eius propugnatores, ac defensores praebuerunt; imò quorum virtute, & copijs resp. Christiana a barbarorum immanitate, ac faucibus quàm saepissimè erepta est, ac seruata. Sed quantopere ipsorum opinionem fefelleris, res ipsa satis, opinor, planum facit. Nam quem illi suae nequitiae defensorem fore sperauerant, is fuisti, cuius ductu, atque auspicio impij, ac nefarij conatus, quos illi in Christianam perniciem parauerant, compressi sunt. O admirabilem, sicut omnibus alijs in rebus, tum verò in hac potissimùm, Dei bonitatem. O sapientiam singularem. o prouidentiam, qua omnia sapientissimè administrantur; quae te, tanta uirtute, ad hoc tempus reseruauit: qui nisi fuisses, hei mihi, quomodo nobiscum actum esset? quis Christi gregem in Gallia tua, aduersariorum insolentia, atque audacia oppressum, ac tot calamitatibus afflictum, & iacentem erexisset? Quod itaque tu ab officio, & pietate nunquam abduci potueris, diuinae primùm prouidentiae, ac postea animi tui istius inuicti, atque excelsi magnitudini acceptum referri debet. Tu enim is es, cui nihil antiquius fuit, quiq. adeò emori maluisti, quàm non te, omnibus in rebus eorum similem praebere, quorum virtutem totus terrarum orbis suspicit, atque admiratur. Cùm autem tantam singularis virtutis in puerili aetate significationem dedisses, qualem porrò te in adolescentia, reliquaq. uita fore homines existimare poterant? eum, sanè, qui, quam sui expectationem excitauerat, hanc non modò sustineret, verùm etiam quàm facillimè vinceret. Nam statim vt seditiones illae, quibus nihil vnquam, post hominum memoriam, tetrius fuit, aut exitiosius, concitatae sunt, improborum exultantium conatus, ac furores tanta animi magnitudine fregisti,

vt,

tatis cognitionem consequi poteras, studiosè, diligenterq. peruolutabas: eaq. in re quantum temporis, oparaeque poneres, ij sunt locupletissimi testes, quorum tu fidei ab Henrico patre tuo rege inuictissimo, quem ego honoris causa nomino, concreditus eras. Iam tunc, opinor, praeclara magnorum, atque excellentium virorum facinora es admiratus; quae quidem imitari non solùm pulchrum esse putasti, verùm vidisti vnam eam viam laudis, & gloriae rectissimam esse, quam tibi tot praestantissimi viri tritam reliquissent. in eoque tibi elaborandum esse duxisti, vt eandem tu ingredereris, perpetuoque insisteres. O indolem praeclaram. o puerum admirabilem; atq. adeò eum, de cuius incredibili virtute non satis dici potest. Nam quid ego dicam de pietate, quae est fundamentum uirtutum omnium, quam tu, Henrice, adeò colebas, vt mirum esset in puero tantam esse sanctitatem, ac religionem? Quod ita esse illud signi sat est, quòd, cùm Caluiniana haeresis altissimas (proh dolor) in Gallia radices egisset, ac plurimis, quorum mentes illius prauitatis erroribus imbutae erant, id vnum esset propositum, vt te quoque in eandem fraudem illicerent, nempe, vt posteaquam errorem cum lacte suxisses, te ipsorum ducem profitereris (illi enim hac spe, atque opinione adducti ei rei tantopere dabant operam) non modò ipsis assentitus es, verùm etiam magna constantia, quam semper seruasti, apertè satis omnes homines docuisti, nihil esse Deo acceptius, quàm ijs omnibus in rebus, quae ad ipsius cultum pertinent, ne transuersum quidem, quod aiunt, digitum discedere ab ijs, quae à maioribus nostris, viris prudentissimis sapientissimè tradita, & constituta, ac sanctissimè, religiosissimeq. obseruata sunt. Neque verò satis mirari possum, Rex praeclarissime, quidnam illis in mentem uenerit, existimare, posse te adduci, ut

Christianae

Christianae religioni bellum indiceres, tu, inquam, qui ex eorum stirpe generatus es, qui nunquam non acerrimos se eius propugnatores, ac defensores praebuerunt; imò quorum virtute, & copijs resp. Christiana a barbarorum immanitate, ac faucibus quàm saepissimè erepta est, ac seruata. Sed quantopere ipsorum opinionem fefelleris, res ipsa satis, opinor, planum facit. Nam quem illi suae nequitiae defensorem fore sperauerant, is fuisti, cuius ductu, atque auspicio impij, ac nefarij conatus, quos illi in Christianam perniciem parauerant, compressi sunt. O admirabilem, sicut omnibus alijs in rebus, tum verò in hac potissimùm, Dei bonitatem. O sapientiam singularem. o prouidentiam, qua omnia sapientissimè administrantur; quae te, tanta uirtute, ad hoc tempus reseruauit: qui nisi fuisses, hei mihi, quomodo nobiscum actum esset? quis Christi gregem in Gallia tua, aduersariorum insolentia, atque audacia oppressum, ac tot calamitatibus afflictum, & iacentem erexisset? Quod itaque tu ab officio, & pietate nunquam abduci potueris, diuinae primùm prouidentiae, ac postea animi tui istius inuicti, atque excelsi magnitudini acceptum referri debet. Tu enim is es, cui nihil antiquius fuit, quiq. adeò emori maluisti, quàm non te, omnibus in rebus eorum similem praebere, quorum virtutem totus terrarum orbis suspicit, atque admiratur. Cum autem tantam singularis virtutis in puerili aetate significationem dedisses, qualem porrò te in adolescentia, reliquaq. uita fore homines existimare poterant? eum, sanè, qui, quam sui expectationem excitauerat, hanc non modò sustineret, verùm etiam quàm facillimè vinceret. Nam statim vt seditiones illae, quibus nihil vnquam, post hominum memoriam, tetrius fuit, aut exitiosius, concitatae sunt, improborum exultantium conatus, ac furores tanta animi magnitudine fregisti,

vt,

vt, priùs illi eius, qui bonorum dux esset, uirtutem, non sine suo magno malo, experirentur, quàm, quisnam is esset, scire possent. Quis enim dubitat eos hoc consilio tam audax facinus facere esse ausos, nempe, vt regi optimo fratri tuo, ac tibi, & Catharinae matri uestrae, reginae praestantissimae, quam ego honoris causa nomino, caeterisq. viris nobilissimis, ac praestantissimis armati insidias pararent, nisi quia, qui eorum conatibus obuiam iret, ipsorumq. effrenatos, ac praecipites furores reprimere posset, existimabant reperiri posse neminem? Ac praeterea quantopere homines audacissimi, regis, matris tuae optimae, ac tua etiam, Henrice, facilitate abuterentur, vel inde cognosci potest, quòd cùm per summum scelus, atque incredibilem impudentiam, nihil non sibi licere existimarent, suos illos gladios, iam multorum sanguine cruentos (o facinus indignum) in vestris, omniumque adeò bonorum ceruicibus collocauerant. Tunc admonitore, credo, opus habuisti, qui te, quaenam tuae partes essent, doceret; aut hortatotore, qui te, tuamq. virtutem, quae iam tunc temporis maxima erat, excitaret. Minimè verò, minimè. Ipse enim tua sponte exarsisti ad tantae audaciae, atque improbitatis vlciscendae cupiditatem. Itaque non tibi in re tanta diutius cunctandum esse duxisti. Sed cùm vix per aetatem arma ferre posses, regi optimo, fratriq. amantissimo tui, qui cùm tuam incredibilem virtutem satis cognitam, perspectamq. haberet, tibi id negotij dederat, vt videres nequid detrimenti regnum pateretur, roganti atque obsecranti tuam operam omnibus in rebus, sine vlla exceptione, amantissimè pollicitus es: in teq. recepisti fore, vt nulla, neque uitae, neque periculorum, quae maxima te adire necesse erat, habita ratione, saluti ipsius, atq. omnium bonorum, totiusq. adeò regni incolumitati nunquam deesses. Id quod non solùm ex animi sen-

mi sententia prestitisti; sed omnia, ut nemo non fatetur, tanto consilio, tanta prudentia, tanta animi magnitudine a te adolescentulo gesta sunt, ut mirum sit tantum virtutis, ac fortitudinis inesse ei, qui quidem humano patre, atque humana matre sit natus. Nam ut primùm ad exercitum quem incredibili celeritate conscripseras, venisti, & unicuique quid facto opus esset, pro imperatorio munere, quo fungebare, praescripsisti; coeperunt homines uno ore illud ipsum de te praedicare, quod olim de Pompeo Magno dictitatum esse memoriae traditum est, eum, scilicet, priùs imperatorem, quàm militem fuisse. Cui rei satis, opinor, argumento sunt hostium acies non à te semel, atque iterum, sed quàm saepissimè profligatae, ac fusae. Quando enim haud sanè multùm referret in Imperatore inesse scientiam rei militaris, virtutem, atque auctoritatem, quae quidem omnia in te a natura, tanquam in opere quodam absoluto, ac perfecto cumulatissimè collata conspiciuntur, nisi quoque adesset felicitas, verae, perfectaeq. virtutis comes; quae tua est humanitas, Henrice rex maxime, da hoc mihi, ut de hac tua tanta felicitate, quanta in ullo unquam homine fuit, tibi, pro meo, atq. adeò totius Italiae in te studio, atq. obseruantia, gratuler. Cui enim haec deest, is etsi magna laude dignus est, si modò virtute sit praeditus; attamen non sanè multùm reip. prodesse potest; cùm, qui fructus eius praestantiae percipi deberent, ij nulli sunt. Sed quam rem obsecro, licet laboris, ac difficultatis plenam unquam tu suscepisti, quam non ex animi sententia praeclarissimè gesseris? quam tu urbem oppugnasti, quam non summa vi, ac virtute expugnaueris, aut saltem, aliqua ratione in tuam potestatem ut veniret, coegeris? quod tandem praelium commisisti, ex quo victor, verumq. ac iustum triumphum agens non redieris? Atque ut infinita, quae hac

de re, a me, hoc loco, enumerari possent, omittam; reuocabo animum tuum ad Moncontoriensis praelij memoriam; de quo sanè praelio quandiu homines loquentur (loquentur autem in infinita posteritate) tuae praestanti virtuti praeclarum testimonium nunquam deesse poterit. Ecquis enim omnino eorum omnium, qui illi praelio interfuerunt, non tuam prudentiam admirabilem, cum incredibili celeritate, diligentiaq. coniunctam non admiratur? quis insignem istam animi magnitudinem, ac robur, laudibus, quàm maximis potest, non celebrat? quis incredibilem in dicendo uim, atque eloquentiam in cohortandis militibus, animisq. si quando ijs defecerant, addendis, ac praemiis, his qui primi in hostem impetum fecissent, proponendis sat dignè se commendare posse putat? Peruolutet, qui uolet veterum scriptorum monumenta: vix ullum tantum, tamque praeclarum facinus reperiet, quod quidem cum hoc aliqua ex parte conferri possit. Si enim cum quonam hoste res tibi esset, considerabimus; nonne is fuit, qui calliditate, ac dolis Vlyssem illum vnum ex Graeciae principibus, atq. Annibalem ipsum Carthaginensem facilè superauit? Quid? eius copiae quales, quantaeq. fuerunt? nonne equitatu tantùm valebat, vt tantam equitum armatorum multitudinem nemo unquam, post hominum memoriam, quouis in exercitu, &, quauis tandem in regione, viderit? quid ego dicam de peditatu, de bellicis tormentis, ac denique de toto exercitu, quem is ex omni perditorum hominum genere conscripserat? cum quo haud sanè scio an tuus esset conferendus. Nihilominus tamen ille tantus Imperator, cui nemo resistere posse existimabatur, ille copiae, quae sua, & multitudine, ac virtute nihil non posse videbantur, quae Deo ipsi Opt. Max. omnibusq. coelitibus infensae erant, a te adolescentulo fusae, caesae, ac deletae sunt. Nam simulatque signa sunt colla-

ta, atq. acriter dimicari coeptum est, tu primus inter medias hostium acies fortissimè pugnans conspectus es. Quod hostis conspicatus, cùm iam tunc suum malum praesagiret, audacissimo cuiq. ex ijs omnibus, qui in suo exercitu essent, in te, cuius, nimirum, uirtute se profligatum iri videbat, impetum facere iussit. Illi verò Imperatori dicto audientes, dictum ac factum omnes te quaerunt: nihilq. sanè ijs fuit deliberatius, quàm vt te vnum, inter caeteros, obtruncarent, atq. opprimerent. Tunc tu graui quodam ictu non fere priùs ex equo deiectus fuisti, quàm, summa cum animi alacritate iterum in eum ascendisti, atq. hostibus, quantum uirtus tua posset, ostendisti. Quis enim nescit in ipsorum exercitu, eo die, peditum uiginti millia desiderata esse? cùm ex tuis praeter pauculos mortuos non plus quàm ducenti eo in praelio uulnerati sese ad suos reciperent? nonne illico tantus ille Imperator, si Dijs placet, unà cum tot equitum millibus, turpissimè in fugam se coniecit? O victoriam praeclaram. O rem admirabilem. O diuinum propè adolescentem. Quis te, Henrice praestantissime, vt meritus es, collaudare poterit? tantam, mihi crede, ex ea re gloriam consecutus es, quantam vix hoc terrarum orbe capi posse puto. Nihil attinet, hoc loco, dicere de caeteris pugnis, urbium expugnationibus, caeterisq. facinoribus, quibus nihil maius dici, aut excogitari potest. Quid enim Scipio ille Africanus, aut Pompeus Magnus, ac denique Julius ille Caesar, Romanorum Imperatorum fortissimi, ac praestantissimi, si ijs temporibus ac locis interfuissent, magis praestare potuerunt, quàm a te ijs omnibus in bellis, quae quidem, summa cum tua laude gessisti, praestitum est? Adsunt, adsunt, etiam nobilissimi uiri, quorum praestantia, & singularis fides tibi, omnibus in rebus, cognita satis, abundeq. perspecta est, quiquidem quantum rei militaris scien-

tiá caeteris omnibus, qui te aetate anteeunt, antecellas, apertissimè testantur, quippe qui rerum a te praeclarissimè gestarum grauissimi sunt, ac locupletissimi testes. Sed, quid ego milites? quid tot praeclaros uiros? quid totum exercitum? quid denique res tuas gestas tuae virtutis, praestantiae, magnitudinisq. animi testes appello? Ipse, ipse hostis tuus, vnà cum ipsius exercitu, nonne cum tuum nomen nominari audiebat, totus tremebat, &, quonam sese verteret, nesciebat? Nemo, nemo sanè erat in tota illa flagitiosissimorum hominum colluuie, qui non sibi esset conscius, te eum esse, cuius virtute, ac fortitudine ipsorum conatus tandem aliquando infringerentur, ac debilitarentur. Hac uerò laude, quae ab hoste proficiscitur, atq. hosti tribuitur, quaenam, obsecro, maior dici potest? te illi turbinem appellabant; ac reuera, mea quidem sententia, turbinem, qui tandem ipsorum nequitiae arcem deiecisti. Quae sanè res tuo regno, caeterisq. adeò regionibus, quae quidem ea causa non parum quoq. laborabant, summam tranquillitatem, ac pacem expectatissimam peperit. Tu uerò, Henrice, non homo, sed praeclarissimus heros futurus es in gloria sempiterna, qui uerae uirtutis fructus, rerumq. gestarum praemium erit amplissimum. Porrò non saepè, ut res ipsa docet, accidit, ut, qui ad artem militarem, quae praestat caeteris omnibus, animum adiunxit, is caeterarum quoque artium scientiam perceperit; non sanè quòd ars militaris a caeterarum artium, ac scientiarum cognitione abhorreat, vt plerique falsò existimant; sed quòd, qui bellum gerit, ei plerunque non tantum datur otij, quod satis sit ad caeterarum quoque rerum cognitionem, quae per se difficilis est, capiendam. Ideoq. fit, vt non multi, hodierno die, reperiantur Imperatores egregiè fortes, ac boni. Te verò, Henrice inuictissime, qualem esse dicemus, qui quidem ad bellicae laudis glo-

riam,

riam, qua maximè excellis, artium, ac scientiarum cognitionem ac cedere volueris? Praeclarè tu quidem nosti inter militarem artem, & caeteras eas, quae liberales appellantur, tantam esse cognationem, atque affinitatem, ut, si quis unam demat alteram quoque tolli necesse sit. Quid ego dicam de eloquentia, qua quantum valeas, ea quae superiùs à me dicta sunt satis apertè demonstrant? Attamen ad illa quidem hoc unum addam. Quia enim ferè fit, ut, quorum consuetudine delectamur, quosq. charos habemus, horum similes simus; non hercle aliter animum inducere possum, quin in te quoque dicendi vim admirabilem inesse credam. huiusq. rei vel de eo coniecturam facio, quòd Guidonem Fabrum Pibrachium, quem honoris causa nomino, uirum ob egregias, praeclarasq. animi dotes propè singularem, atq. eloquentissimum Galliae, ac, veriùs ut dicam, totius adeò Europae oratorem ita diligas, charumque habeas, ut tibi nihil unquam sit antiquius, quàm cum praeclarissimo eo uirò plures diei horas suauissimo, iucundissimoq. sermone consumere. Quid de caeteris omnibus excellentis ingenij hominibus dicam, ex quibus tota tua praeclarissima familia constat? Quae quidem omnia te eum esse satis demonstrant, qui omnibus hominibus uirtute plurimùm praestas; ac proinde ea gloria, quae uera est, excellis. O felix, ac fortunatum hoc seculum, atq. haec tempora, in quae singulari quodam fato, ac Dei Opt. Max. beneficio incidisti. O felices eos, quibus hoc a Deo concessum est, ut tuo imperio pareant. Nam quanta porrò spes est, fore, ut multi praeclarissimi viri in posterum & armis, atque in toga clari, tuis, Henrice, imbuti praeceptis, reddantur? Talis enim plerunque est familia, quale eius est caput; is exercitus, qui est Imperator; ea ciuitas, qui magistratus; id regnum, qui rex. Equidem in ea spe sum, ut, cùm tot nobilissimi, ac

mi, ac praeclarisſimi adoleſcentes ſe ad tuos mores, vitamq. conforment; atque ad eam, naturae quadam bonitate, quae potiſſimùm in Gallis, tuis, inquam, Henrice, hominibus, conſpicitur, deducatur, fore vt non deſint praeſtantes viri, qui tuo exemplo, quo quidem nullum illuſtrius eſſe poteſt, rebus perditis, ac ferè deſperatis, ſua virtute, opem ſint laturi. Sed ut ad te, Henrice maxime, redeam; quid illud eſſe dicam, quod nemo eſt, cui non ſis chariſſimus, quiq́ue non te quàm ampliſſimum eſſe percupiat? Nam, quae res, obſecro, effecit vt Poloni illi viri ſapientiſſimi te in ſummo dignitatis gradu locarent, tibiq. ampliſſimos honores, quos multis ſumma contentione petentibus denegarant, vltro deferrent, niſi opinio, quam de tua virtute, tuisq́. moribus habent? Tantus, tantus eſt tuae virtutis ſplendor, vt non modò Galliam tuam, licet ampliſſimam, verùm etiam totam Europam compleuerit; cùm vltimae illae gentes, magnificentiſſima, & ſplendidiſſima legatione, quantum ſuo iudicio tibi tribuerent, declarauerint. Videbant ſanè non poſſe ſuas ciuitates, ac totum denique regnum prudentiùs, ac ſapientiùs adminiſtrari poſſe, quàm ab eo adoleſcente, qui, ſingulari prudentia, omniq́. virtutum genere ſenes ipſos, omnesq́. adeò homines antecelleret. Nam, per Deos immortales, quid aliud eſt, ex vltima Germania, atque adeò ex ea regione, quae viris & nobiliſsimis, eruditiſsimis, ac diu, multumque in reipub. adminiſtratione uerſatis, abundat, ad te, Henrice, qui inde quàm longisſimè aberas, veniſſe eos homines, eoq́. honore, qui maximus eſt, & ampliſsimus, te coboneſtaſſe? quid, inquam, hoc eſt aliud, quàm palam, atque ingenuè profiteri, te eum eſſe, in quem tota Europa oculos habet coniectos? cuius, ſcilicet, virtutem ſuſpicit? quem vnum, inter caeteros mortales, diuinis honoribus dignum iudicat?

iudicat? Dici enim non facilè potest quanta te contentione Poloni, vt regni illius gubernacula prenderes, rogarent, atque obsecrarent: & quantopere etiam Gallia tua, ne eorum preces audires, tecum ageret: non quòd honori tuo inuideret, quae, scilicet, te, vti dignus es, maximum semper, atque omnibus fortunae bonis voluit esse cumulatissimum; sed quòd suum alumnum, de quo illa, iure optimo, tantopere gloriabatur, atq. adeò eum, cuius virtute recreari inciperet; quem vnum sibi aduersus omnes perditorum hominum impetus, maximo praesidio, vt antea, quàm saepissimè fuerat, futurum sperauerat; ac denique eum, cuius fide, probitate, sapientia totius regni salus nitereretur, sibi praeripi, atque è suo conspectu longè gentium abduci, aegerrimè patiebatur. Sed cùm Poloni acriùs instarent, ac summopere (vt in rebus humanis nihil est perpetuò constans) vererentur, ne, quid accideret huiusmodi, quod tuam, Henrice, profectionem impedire posset; ac proinde praeclarissimum illud regnum, omnesque eae gentes, quibus eras expectatissimus, tanto, tamque optato carerent bono: tandem Gallia ijs te, scilicet, condonauit, quorum regnum, rege ante aliquot menses, vita functo, verendum erat ne, seditionibus, bellisq. ciuilibus, quibus nihil est hominum generi perniciosius, vexaretur. Itaque Polonia illa tua, cui iam diu, multumque fueras expectatus, simulatque te aduentare, ac non longè abesse sensit, quanta, Deus bone, laetitia efferri coepit? quae tandem ciuitas in illo regno fuit, quae non tibi legatos obuiam gratulatum miserit? quid tota illa prouincia non egit, vt se tui & amantissimam, atq. omnibus in rebus, obseruantissimam esse palam faceret? quid honoratius? quid splendidius? quid denique magnificentius ab vllo unquam agi, aut excogitari potuit, quàm tunc temporis est ab ijs actum de

tuo

tuo summo honore, quem Dijs, hominibusq. approbantibus consecutus es? Hoc modo Polonia ridebat, exultabat, seq. felicissimam existimabat; cùm interim Gallia, cuius dolor, in dies penè singulos augebatur, tota erat in squalore, ac lacrhymis, votaque nunquam non faciebat, vt, Poloniae rebus aliquando constitutis, te, Henrice, quem absentem in oculis ferebat, iterum videre posset. Jd quod Deus Opt. Max. quem tot lachrymarum tandem miseritum est, ei concessisse videtur, cùm te ex ijs locis, non sine suo singulari fauore, eduxerit, atque vt huc saluus, & incolumis peruenires, effecerit. Ecce, ecce cùm praeter omnium spem, atque expectationem in optatissimos complexus venies; & Galliam tuam Caroli Regis fratris tui acerbißimo casu perculsam, tuo aduentu, consolabere. O felicem hodierno die Galliam, quae te (at, qualem virum?) regem habebit. Atque interim, o felicem etiam Jtaliam, quae, quòd te tantum regem videt, incredibili afficitur laetitia. Ac tandem, o felicem Christianam rempub. cui, te viuo, nunquam deerit summum, ac firmissimum praesidium. Jdque potissimùm erit, si Catharinae matris tuae, optimae, ac sapientissimae reginae monitis, vt antehac tu quidem, cum summa pietate, fecisti, obtemperabis, omnibusque in rebus, quod illa tibi consilium dederit, sequeris. Quis enim praestantissimae illius reginae prudentiam, quis consilium, quis ingenij excellentiam, quis caeteras alias, quas illi natura elargita est, praeclaras, tum corporis, tum animi dotes, non dicam, ut par est, praedicare, sed satis admirari poterit? Nam, vt omittam id, quod nemo, opinor, nescit, eam, scilicet, Henrico illi magno, regi praestantissimo patri tuo, ob admirabiles eas, quas dixi, dotes, quàm gratissimam, & charissimam fuisse; postquam is, acerbissima morte nobis ereptus est; tuq. vnà cum tuis

fratribus

fratribus, regibus optimis, ac praestantissimis puer esses; iamq. ex eo tempore, plerique in Gallia, infestissimis animis, omnia perturbare, urbes incendere, atque agros populari coepissent; neque uos, aetatis imbecillitate, tantam rerum grauitatem sustinere possetis, quis tantis malis obuiam iuit? quisnam magnos illos rumores, ac seditiones tunc sedauit? quis regnum vobis conseruauit? quis denique vos è manibus flagitiosissimorum hominum eripuit, nisi mater, mater, inquam, tua; de cuius eximia virtute non satis dici potest? nonne eadem postea, & in bello, & in pace, domiq. ac foris, nulla neque aetatis, neque suorum commodorum habita ratione, vobis, inquam, omni tempore singularem fidem, ac diligentiam praestitit? nonne ipsa, cùm opus fuit, ad castra profecta est, & duces, atque ipsum exercitum magnis aliquando praemijs ad defectionem sollicitatum in officio continuit? Quid illa aliud in tota vita egit? quid aliud ei propositum fuit, quàm vt vestrae vtilitati, commodis, splendori, salutique consuleret? Atque hoc magis, tu, Henrice, illi obligatus es, ac deuinctus, quòd ipsa animo tuo tenello, cùm olim puer esses, instillauit ea praecepta, quibus semel imbutus, non solùm tuorum maiorum, regum clarissimorum similem te reddidit, uerùm etiam eum, qui illos, & rei militaris laude, pietateq. facilè superasti. Quare hanc tu matrem si in consilium tuum adhibebis, multò tibi id erit vtilius, ac pulchrius, quàm Agamemnoni illi regum regi habuisse in consilijs capiendis Nestorem. Quod si, vt spero, feceris, magna nobis spes ostenditur, fore, vt, cùm hostium tuorum reliquias, si quae sunt, deleueris; liberes etiam, non modò Galliam tuam, verùm etiam totam Europam teterrimis ijs monstris, quae illam iam multos ab hinc annos occuparunt, hoc est, libidine, superbia, gula, desidia, auaritia: quarum ductu omnia

hodierno die, ubiuis gentium geri, atque administrari uidentur; atque earum loco diligentia, scientia, constantia, aequitas, liberalitas, modestia, temperantia, iustitia, caeteraeq. uirtutes, quae ex hominum animis, per summam iniuriam, exulant, tua, Henrice, ope huc redeant. id enim ipsae uirtutes, quarum tu es alumnus, suo iure a te exposcere uidentur. Tunc erit illa dies, cùm saeculum illud ferreum, cuius immanitatem nimiùm, ah, pernimiùm experti sumus, hinc concedet. omnesq. omnium eorum bonorum, quae percupiuerant, ac uotorum compotes facti, tranquillam, uereq. beatam, tuo, Henrice, beneficio, agent. erisq. nobis idem propè, qui fuit Saturnus ille uir optimus, ac praestantissimus, atque ob ingentia beneficia, quibus homines affecerat, in numero Deorum collocatus, temporibus illis, quae ob singularem quandam felicitatem aurea saecula sunt appellata. Dixi.